

Antall József Bánk báni példázata¹

1990. június 2.

Az Országos Gyűlés színhelye most az Olimpia csarnok. A délelőtti kezdéshez lassan gyűlnek a küldöttek, s egyáltalán nem nyugodt, inkább feszült a hangulat. Legalább félóra késéssel indul a tanácskozás, melynek gyakorlati tennivalói közé tartozik most a beszámoló a képviselőcsoport munkájáról (Kónya Imre), a 14 fős elnökség kibővítése további öt fővel, és a társelnöki intézmény bevezetése. Hallom, hogy tegnap az elnökségen sikerült – nem könnyen – rábeszélni Csoórit, hogy vállalja ezt a posztot. Lezsák Sándor megnyitójában elmondja, 601 helyi szervezet képviselőjében 1400 delegátus érkezett. Alois Mock osztrák alkancellár, külügyminiszter az Európai Demokratikus Unió nevében a szervezet elnökeként köszönti az egybegyűlteket. Antall József egy óránál is hosszabb pártelnöki beszédében foglalja össze az április 12. utáni politikai fejleményeket, a kormány előtt álló legfontosabb tennivalókat. Nagyívű, jól fölépített fölszólalást hallhatunk tőle. Figyelmeztet arra, hogy a pártban és a koalícióban is vannak repedések, ezért fontos az egység megerősítése. A paktumért vállalja a személyes felelősséget. Politikai kényszerhelyzet volt, állítja, azt hangsúlyozza, hogy a megállapodást az MDF elnöksége is jóváhagyta. Tudjuk, csak utána. Mai helyzetünk megértéséhez sajátos kanyarral egy Bánk bán értelmezésbe kezd. Egyenként fölemlíti a kulcsszereplőket, a személyében a népet megtestesítő Tiborcot, a cselszövő, idegen érdekeket képviselő Biberachot, Petúrt és a többi békétlent, akik pártoskodásukkal végső soron a megoldásért küzdő Bánk helyzetét nehezítik. Nem kell rejtvényfejtőnek lenni, hogy kitaláljuk, kik tartoznak a békétlenek közé, és ki volna Bánk, kérdés persze, kit lehetne Petúrnak tekinteni. Egyébként frappáns, jól összefogott beszéd. (Sajnos nem lehet szövegét megtalálni Antall József beszédeinek kötetében.) Sikerét jelzi a fogadtatás is, a közben fölcattanó tapsok. A végén még röviden megemlékezik a kormányfő a trianoni békeszerződés két nap múlva esedékes 70. évfordulójáról,

KISS GY. CSABA (1945) művelődéstörténész, esszéista. Az MTA doktora, címzetes egyetemi tanár. Utóbbi kötete: *Harminc év után: 1988–1989. Személyes történelem* (Budapest, 2019, Nap Kiadó).

1 Részlet a *Harminc év után: 1989–1990. Személyes történelem* című visszaemlékezéseim 3., egy év óta kiadásra váró kötetéből.

befejező szavaiban azt mondja, „lélekben és érzésben 15 millió magyar miniszterelnökének tartja magát”. A küldöttek tapssal fogadják záró mondatát. Menynyire volt tudatos Katona József drámájának előhozatala, kívánt-e ezzel konkrétan célozni valakire, a beszédet hallgatva nem tudtam megállapítani, inkább az bántott, hogy szerinte aki egyik vagy másik döntésével kapcsolatban kritikus, azt rögtön a Petúr-féle elégedetlenek közé sorolja.

A szünetben kötelességem szerint a sajtószobában járok, hallhatom a külföldi tudósítók zajongását, megjegyzéseit. Az egyik francia hölgy szinte nekem támadva kérdezi, vajon Antall Szent István koronájának Magyarorszájáról beszélt-e. Hiába mondom, el sem hangzott Szent István neve, és különben is csupán a magyar kisebbségek iránti szolidaritásról van szó. Erre néhányan közelebb lépnek, kérdezik, hogyan lehet 15 millió magyar miniszterelnöke, amikor Magyarország lakossága csak tízmillió. Próbálom enyhíteni a dolgot, hogy gondoljanak arra, mi minden történt az utóbbi két hónapban a magyarokkal Romániában például. Bizonytalanul megyek tovább, sikerült-e valamelyest meggyőzni őket, mi fog megjelenni holnap a külföldi lapokban. Részben értem Antallt, ahogy a választási győzelem éjszakáján is üzeni akart a határon túli magyaroknak, a megfogalmazását azonban nem tartom igazán szerencsésnek. Függetlenül attól, hogy később sok helyről hallottam, hogy ott – odaát – milyen fontos üzenetnek tartották, hiszen évtizedeken át semmibe vette őket a magyarországi politika. Talán még is az eszében járhatott, hogy valami olyant mondjon befejezésül, ami egyértelműen maga felé fordítja a zúgolódó MDF-es tábor.

A jelölőbizottság kérdez a szünetben, hogy vállalom-e a jelöltséget az elnökségbe. Nincs sok időm töprengeni rajta. Vállalom, mert felelősnek érzem magam az MDF jövőjéért. Ebéd után éles hangú hozzászólások következnek. Több fölshzóaló hangsúlyozza, hogy erősíteni szükséges a vezetés és a tagság kapcsolatát, nem egy küldött javasolja a kommunista nómenklátúra vagyoni és politikai elszámoltatását. Tizenhét budapesti szervezet közös levelében sürgős szervezeti változásokat követel, kívánja a Választmány újraválasztását és az Elnökség megújítását. Ehhez számosan hozzászólnak. Fekete György, a XII. kerületi szervezet vezetője mondja: „Az a véleményünk, hogy miközben az MDF prominens politikusai sikeresen szerepelnek a közéletben, lassan kezd elfogyni mögöttünk a hátország. [...] az alulról jövő javaslatokra rendkívül csekély a fogadókészség.” Hallom közben, Csoóri Sándor magára vette a petúri célzást, nem vállalja a társelnökséget. Számításba vette-e Antall, hogy mennyire érzékeny ember, vagy tudatosan erre a kifejletre játszott? Pedig tegnap még támogatta Csoóri jelöltségét erre a posztra.

Leülök valahová félrehúzódva, s villámgyorsan próbálom fölvezolni fölshzóalásom vázlatát. Bennem is föllobban a rebellis szellem. Lesz, ami lesz, elmondom, amit gondolok. Legfőnnebb nem választanak be az elnökségbe. Legalább tiszta lelkiismerettel mehetek tovább. Nagyjából a következőket mondtam (csak a címszavak, félmondatok maradtak a füzetemben): „Aggodalom és felelősségérzet bír szólásra. Közhivatalt – mint tudjátok – nem óhajtottam, nem

azért dolgoztam. Vállaltam a szolgálatot. Engem ma az aggaszt: mi lesz az MDF-el? Hova lettek a lakiteleki alapelvek, az eredeti célkitűzések. Gondjaimat szeretném megosztani az Országos Gyűléssel. Elmondtam már nem egyszer, liberálisnak tartom magamat, nem kereszténydemokratának, végül is nem ideológiai párt az MDF, az eszmei sokszínűség egyáltalán nem hátrány, nem akadály a egységnek. A politikai célok kapcsolnak bennünket össze. Hadd idézzek e ponton John Stuart Mill *A szabadságról* című nevezetes munkájából: »A saját véleményünkbe vetett jogos bizalom egyedüli alapja csak az lehet, ha hozzászoktunk, hogy véleményünket mindig a másokéval való egybevetés útján helyesbítsük...« Aggodalmam forrása: az MDF helyzete, a széthasadás veszélye. A különböző nézetek között hidakat kell építeni. Hadd legyen szószólója azoknak a kérdéseknek, amelyeket az elmúlt hetekben kaptam az MDF-tagoktól. Fölvetették néhányan, nem fenyegeti-e szervezetünket a szétszakadás, milyen félreértések vannak a vezető testületekben. Sok bírálatot hallottam a hivatal működéséről, hogy a Bem tér labirintussá változott, egyszerű tagoknak, de még helyi szervezetek vezetőinek sem áttekinthető az ott folyó munka. Ez a hivatal mintha valamiféle pártközponttá fejlődött volna, amely beleavatkozik a politikai döntésekbe, s közben alig-alig kapnak tájékoztatást egyes szervezeteink. A városban sorra hallottam a kérdéseket MDF-tagok között, mi történt, hogyan történt, miért úgy történt; és nem tudtam erre válaszolni, nem voltam beavatva. A döntések nem voltak átláthatók. Az MDF-SZDSZ-paktum bizonyos fokig legalizálja és szabadnak tekinti a nemzeti média jelenlegi vezetését. Ezzel kapcsolatban pedig sok kétely merülhet föl. Feszültségeket, félreértéseket jelent a kormány és a párt kapcsolatának és szétválasztásának a kérdése. Tudjuk, 40 év rossz tapasztalatai vannak előttünk. Javaslom, gondoljuk át, hol lehet korszerűsíteni az MDF szervezetét. Fölvetem, hogy nem kellene-e bevezetni a társelnökség intézményét, hiszen Antall József nemcsak az MDF, hanem az egész ország miniszterelnöke. Úgy vélem, az elnökségben biztosítani szükséges mind a folyamatosságot, mind pedig a megújítást, esetleg a testület új tagokkal történő kibővítését. Elengedhetetlen a kölcsönös támogatás, a kellően szabályozott kapcsolatok kialakítása. A liberális elvekből következően szükség van szerintem belső demokráciára, meg kell teremteni az egyensúlyok rendszerét. Mert nem kívánatos semmiféle hatalomkoncentráció. Vannak az MDF-nek választott vezetői, nincs értelme annak, hogy az MDF hivatalának megbízott munkatársai politikai hatáskört kapjanak. Kis szünetet tartva hangsúlyal mondom (bennem van még a francia tudósítók értetlenkedése), egyébként pedig a magyar kormányfő legitimitását csak saját állampolgáraitól szerezte.” Megszerkesztett változatban azután átadtam a *Magyar Fórum*nak (24. számában jelent meg, június 16-án).

A küldöttgyűlés egyet ért az elnökség öt taggal történő kibővítésével, a jelölések elfogadása megtörtént, de délután fél hat tájban sokan elmentek, nem lehet már szavazni róla, és így nem lehet foglalkozni a választmány átalakításának a kérdésével sem. Az elnökség nyilatkozatban üdvözli a megalakult

koalíciós kormányt, támogatja a korábbi nómenklatúra vagyoni és politikai elszámoltatását, az irreális vezetői jövedelmek megszüntetését, a jelenlegi vezetés (az állami vállalatoknál, a szövetkezetekben, az oktatási intézményekben) alkalmasságának megmérettetését, kifejezi azt az óhaját, kezdődjék egy egészséges, nyugodt vezetőcsere. Egyet értünk ebben, de mi garantálja e követelések valóra váltását? Az országos gyűlést most sem tudjuk befejezni, újabb folytatása egy hónap múlva következik. Az MTI közli Antall József nyilatkozatát. Az MDF szombati országos gyűlésén számos kritika érte a pártot, s magát a párt vezetését. Antall József pártelnök a véleményekre reflektálva elmondta: „Nem érzi sem sértőnek, sem a párt szempontjából károsnak az éles kritikákat, az effajta szabad, nyílt véleménynyilvánítás teljesen természetes jellemzője az MDF-nek, amely mindig is vitatkozó párt volt. Ez a fajta vitastílus a polgári pártok sajátossága, s ez különbözteti meg a bolsevik pártoktól. Az azonban kezdetől fogva ismeretes volt, hogy az MDF-ben több ellentétes irányzat fér meg egymás mellett, mint bármelyik más magyar parlamenti pártban. Ennek ellenére az MDF végig kiállta a próbát, és együtt maradt a legnehezebb időszakban is.” Nem panaszkodhatunk, a következő napokban tele van sajtó a mi országos gyűlésünkkel. Ritkán érezhető belőle jó szándék, inkább az elhangzott kritikus véleményeket emlegetik. A *Népszabadság* két nappal később azt írja hozzászólásomról. „Nagy visszhangot váltott ki Kiss Gy. Csaba beszéde is. Az MDF volt szóvivője aggodalmának adott hangot a párton belül tapasztalható széthúzás miatt. [...] Akit szombaton az Országos Elnökség tagjává jelöltek, kijelentette, nem vállal semmiféle állami pozíciót.” És idézik, amit erről nyilatkoztam: „El-lenkező esetben úgy éreztem volna, hogy mindazért, amit a pártban vagy eddigi politikai szolgálatként vállaltam, tettem, most kapnék valamit. Másrészt visszariasztott, hogy mintha az utóbbi hónapokban a hatalom kissé narkotikumként is hatna.” Valóban, mintha különös fluidum volna a hatalom érzete, magam is véltem tapasztalni néha, mintha mások fölé emelné az embert, és a média tükrében szerteszét csillogtatná az arcát. Ami a tanácskozás másnapjait illeti, nem hozott igazából megnyugvást, inkább a békétlenséget növelte. Újabb nyilatkozatok erre és arra, elemzések, kommentárok. Néhány nap múlva levelet kapok Kodolányi Gyulától. Kioktató hangnemben szól intése, honnan vettem a bátorságot, hogy vállalkozni mertem Antall József bírálataira. Elsősorban a magyar miniszterelnök 15 milliós felelősségének a bírálata kapcsán említi ezt. Borulátásomat ez ügyben sajnos a nemzetközi sajtó igazolta. Csak egy példát idézek a sokból. A *Die Zeit*-ben (még az április 20-ai számban) olvastam Theo Sommer főszerkesztő cikkében, aki ennek kapcsán még magyar-román háborút is vizionált: „Fesztelenül (*ungeniert* az eredetiben) beszél Antall 15 millió »összertartozó« magyarról, ám ha úgy hozták is a történelem viharai, hogy ma csak 10 és fél millió él a nemzet államkeretében.” Láttam az utóbbi időben, hogy Kodolányi Gyuszi elszegődött famulusnak Antallhoz. Sértődésre, kedélyhullámzásra hajlamos természetét, érzékeny irodalmi lelkületét ismerve nem gondoltam volna, hogy politikai tanácsadói szerepre vállalkozik. Őszintén szólva

inkább sajnálom őt. Talán Antalltól kapta a levélhez az utasítást. Évekkel később olvastam a *Magyar Nemzetben* *Ördöglakatok* című írását, amelyben föleleveníti egykori kényszerű találkozásait a belügy embereivel. Sötét, nyugtalanító képek, s földidezi az egyik beszélgetést velük. Azzal zárja a visszapillantást, aláírtam-e végül a nyilatkozatot az együttműködésről: erre nem emlékszem. Később azután esszékötetéből kimaradt ezt a befejezés.

Rövid interjút kér Fodor Gábor a *Népszabadságnak* a sajtóról (megjelent június 4-én):

– *Van-e valami akadályja annak, hogy most ne szóvivői minőségben válaszoljon politikai kérdésekre?*

– Az égvilágos semmi.

– *Igaz az, hogy ön a pártjának liberális áramlatához tartozik?*

– Igen, s ehhez hadd tegyem azonnal hozzá, hogy ez a szellemi vonulat egyáltalán nem jelentéktelen az MDF-ben.

– *Minek tulajdonítja, hogy a közvélemény erről az áramlatról keveset tud?*

– Elsősorban a sajtónak. A tömegkommunikációban – tisztelet a kivételnek! – sok a felületes és téves általánosítás. A manapság oly gyakorta hangoztatott újságírói objektivitás a tények tiszteletét jelenti, de ez nem megy a tények ismerete nélkül.

– *A teljesebb igazságot kéri számon a sajtón?*

– Természetesen. De a sajtó állapota nem választható el a társadalom általános állapotától. Ebben az országban évtizedeken keresztül olyan rendszerben éltünk, amely az emberben meglevő rossz tulajdonságokra épített. Ennek a megváltoztatásához ugyan elkerülhetetlen, de nem elegendő a politikai hatalomváltás. Polgári tulajdonviszonyok elképzelhetők demokrácia nélkül is, de megfordítva nem lehetséges. Valamire való modern demokrácia nem nélkülözheti a polgárosultságot. [...] A totalitárius rendszer, a különös hódoltság viszonyai között, mintegy 'fű alatt' ment végbe a polgárosodás. Földről jöttek a szűkkeblűen kimért reformok, amelyek egyrészt a működésképtelenné vált rendszer életét hivatottak meghosszabbítani, de másrészt hozzájárultak a társadalmilag olyannyira szükséges individuális mentalitás, a vállalkozói szellem újbóli megjelenéséhez is. Mindebből azonban egyáltalán nem következik, hogy a magyar társadalomban aktívan működnének olyan alapvető polgári értékek, mint a bizalom, a szavahihetőség, a tisztas haszonra törekvés...

– *S ön szerint ennek tükröképe a sajtó?*

– Nem csak tükröképe. A sajtó viszonyaiban legalább annyira – ha nem jobban – jelen van az a súlyos örökség, amelyet az elmúló rendszer alakított ki.

– *Nem gondolja, hogy ennek a sajtónak nem lebecsülhető szerepe volt az átalakulásban?*

– Elfogadom. Csakhogy ez nem változtat azon, hogy még túl sok régi terhet cipel magával. A sajtó régi nomenlatúrája bámulatra méltó színváltozást produkált. Ez a valamennyire is érzékelhető pszichikai megszenvedettség hiányában

nem elég hiteles az emberek szemében. El lehetne várni, hogy aki éveken át hazudott, most ezt elismerje a nyilvánosság előtt. Manapság a sajtóban rengeteg túllicitálásnak lehetünk tanúi olyanok részéről, akik a múltban is ilyen hevületet mutattak, csak egészen más tartalommal. Ez nem nagyon rokonszenves. [...]

- Ön lát veszélyeket abban, hogy külföldi tőkeérdekeltségek jelentek meg a hazai sajtóban?

- Nézze, ezt önmagában nem tartom rossznak, de egyrészt már liberális beállítódottságomnál fogva is kifejezetten monopóliumellenes vagyok. A sajtót meg kell védeni az esetleges monopolizálási törekvésekkel szemben. Másrészt azt is célszerű lenne megakadályozni, hogy jogtalan és erkölcstelen haszonhoz jussanak hazai magánszemélyek vagy szervezetek, a tegnapi nómenklatúra képviselői. Az MDF-SZDSZ-paktum bizonyos fokig legalizálja és szabadnak tekinti a nemzeti média jelenlegi vezetését. Ezzel kapcsolatban sok kétely merülhet fel. A nyomtatott sajtó ügye annyival bonyolultabb, hogy a tulajdonviszonyok is meghatározhatják egy-egy orgánus irányultságát.

- Egyetért azzal, hogy a sajtót nem szabad kitenni a többpárti kézi vezérlésnek sem?

- Elvileg igen, de ez jelenleg nincs így. A sajtót természetesen nem szabad pártpolitikai kezekbe adni, azonban a rejtettebb és bizonyos fokig elkerülhetetlen pártpolitikai befolyások terén is egyensúlyt kell kialakítani. Ennek az előnyeit azonban könnyebb belátni, mint a gyakorlatban megvalósítani.

